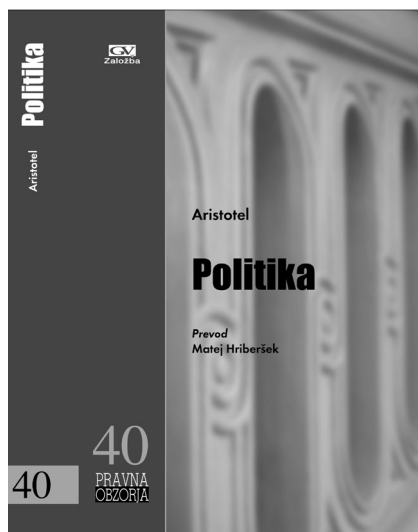

Aristotel. *Politika*. Spremnna beseda, komentar in prevod Matej Hriberšek. Zbirka Pravna obzorja 40. Ljubljana: GV Založba, 2010. [775 str.]

Pri Založbi Gospodarskega vestnika, ki jo vodi direktorica Vida Šibenik in v znani zbirki Pravna obzorja, ki jo ureja akademik prof. dr. Marijan Pavčnik, je novembra 2010 izšlo Aristotelovo delo *Politika* (Πολιτικά, *Politica*, 1252-1342). Delo je prevedel doc. dr. Matej Hriberšek z oddelka za klasično filologijo.

Izid te knjige v slovenščini je skoraj praznični dogodek za slovensko kulturo, kajti Aristotelova *Politika*, ki jo je E. Barker imenoval za »zadnjo besedo Grkov k politični znanosti«, pomeni vzpostavitev politične filozofije in politologije. Zato bi mogli reči, da bi ta knjiga morala biti prevedena vsaj že v letu slovenske osamosvojitve 1991. *Politika* ni edino Aristotelovo delo s področja politične teorije. Ve se, da je Aristotel spodbudil sistematično zbira-

nje ustav grških držav in sam napisal *Ustavo Atencev* (Ἀθηναίων πολιτεία). Poleg tega je politično deloval kot svetovalec makedonskega kralja Filipa II. Makedonskega in zanj pripravil spis *Pravni spori* (Δικαιώματα). Zato ni čudno, da ga je Filip II. poklical na dvor za vzgojitelja sina Aleksandra in makedonske aristokracije. Za Aleksandra Velikega je Aristotel napisal dve deli: *O kraljevini* (Περὶ βασιλείας) in *Aleksander ali o kolonistih* (Ἀλέξανδρος ἢ ὑπὲρ ἀποίκων), ki seveda nista ohranjeni.

Slovenski prevod *Politike* uvaža obsežna in izčrpna prevajalčeva spremna beseda, v kateri je posebej koristen analitičen pregled vsebine po poglavjih. Prav tako uvodoma prevajalec izpostavi nekaj težav pri prevajanju posameznih izrazov iz politične teorije, npr. vladavina (ἀρχή).

Delo je prevedeno zelo natančno in dobesedno. Prevod spremljajo številne opombe, izmed katerih nekatere prinašajo prevajalske variante, druge pa so pojasnila, ki se nanašajo zlasti na politično onomastiko in opis oseb. Pri tem so bile prevajalcu v veliko pomoč izkušnje, ki si jih je pridobil pri prevajanju Plutarhových življenjepisov. V slovensko besedilo so vključene številne grške besede in besedne zveze, ki olajšajo razumevanje Aristotelovega besedila. V klasičnih filozofskih besedilih namreč obstajajo mnoga mesta, katerih vsebinske razsežnosti se pojasnijo šele z vpogledom v izvornik.

Če pravimo, da Aristotelova *Politika* vzpostavlja politično teorijo ali politično filozofijo, smo seveda

dolžni pojasniti, kaj tvori strukturo te znanosti. Struktura neke znanosti se določa s tremi sestavinami: po področju, s splošnimi aksiomi in z definicijami. Področje politike je polis kot politična skupnost, ki se bistveno razlikuje od despotskega vladanja in od drugih oblik družbenosti, kot so družina, naselje ali plemenska družbena ureditev. Temeljne predpostavke politike so dobro, sreča, enakost, svoboda, zakon, dobro življenje, udeležba pri odločanju in upravljanju, politični pluralizem. Opredelitve se nanašajo na klasifikacijo ustav, določitev državljana, na oblikovanje vrline, na status lastnine in imetja, na opis posameznih delov države itd. Vse te tri komponente pa so nujno prepletene. Aristotel tako skuša zajeti pravo ureditev (διάθεσις) neke države.

Celotno delo obsega osem knjig. Principe politike podajajo prve tri knjige. Prva knjiga se začneja z določitvijo države, polis kot »politične skupnosti«, nato pa obravnava ekonomijo, tj. hišno gospodarstvo in suženjstvo, denarništvo, družino in družinske odnose, naselje in nastanek države. Druga knjiga razpravlja o idealnih državah. Posebej obravnava Platonovo idealno državo in podvrže kritiki njegovo hipotezo o skupnosti žena in otrok in o skupnosti lastnine. Podaja tudi oceno Faleasove in Hipodamove ustave. V tretji knjigi je pomembna zlasti obravnava naslednjih vprašanj: kaj/kdo je državljan (πολίτης), kaj je država (πόλις) in kaj je politična suverenost. Bistveno določilo državljana je udeležba pri odločanju in vladanju ali vsaj

možnost udeležbe pri posvetovanju in odločanju. Bistveno za državo pa je, da je to sestavljena celota, katere identiteto določa ustava (πολιτεία). Sledi klasifikacija ustav, razpravljanje o pravičnosti in suverenosti ter zagovor kolektivnega presojanja kot edine možnosti zagotavljanja politične t. i. »modrosti«.

Naslednje tri knjige, *Politika* 4, 5 in 6, govorijo o grških političnih sistemih in njihovem delovanju. Marsikaj v njih spada v zgodovinopisje s poudarkom na politični ureditvi. V četrti knjigi, ki podaja klasifikacijo in pregled glavnih vrst ustav, se razprava spet začne z vprašanjem, kaj je politika in kaj so naloge politične teorije. Ustavne ureditve so lahko prave in dobre ali pa odstopanja in odmiki od pravičnih ureditev: prave so kraljevina, aristokracija in *politeja* (πολιτεία), odstopanja pa so tiranija, oligarhija in demokracija. V splošnem pa Aristotel obravnava pet ustav: oligarhija, demokracija, monarhija, aristokracija in *politeja*. Glede vsake ustave je več tipov ali vrst. Aristotelov ideal je *politeja* kot prava sestava ali »mešanica« (μίξις) in povezava (σύνθεσις) demokracije in oligarhije: tega pa ni lahko doseči. Aristotel je namreč zagovornik sredine kot najboljšega možnega v politiki. Za Aristotela je velika napaka neke ustave, če ljudstvo izključi iz politike. V peti knjigi obravnava najrazličnejše vzroke nestalnosti in trajnosti in stabilnosti različnih ustav. Presečenja ob hitrih spremembah ustav so posledica dejstva, da se politične spremembe pogosto dogajajo neopazno. Aristotel to duhovito ponazoriti

s trošenjem denarja v primerih, ko z vrsto majhnih izdatkov potrošimo veliko. Do napačnih presoj in napačnih sklepov (paralogizmov) prihaja prav zato, ker so vzroki velikih sprememb sprva neznatni in neopazni. – Aristotel seveda govori tudi o vzrokih, ki ohranjajo neko državo.

O vzrokih propadanja in ohranjanja ustav je govor tudi v šesti knjigi, ki se zaključí s prikazom uradov in funkcij (ἄρχαι), ki so nujni za delovanje polis. Gre za podrobno razpravo o javni upravi (*Politika* 6.8), ki jo je prevajalec opremil z vrsto opomb. Med številnimi uradi ne manjka niti računski urad in med uradniki ne umanjajo računovodje.

Sedma in osma knjiga prinašata Aristotelova predavanja o idealni državi s posebnim ozirom na vzgojo, izobraževanje in umetnosti. Sedma knjiga se začne s postavitvijo sreče kot *telosa* (cilja, smotra) polis in posameznika in z vzpostavitev razlikovanja med praktično-političnim in filozofskim življenjem. Ker države ni brez ozemlja, Aristotel podaja geografske pogoje za idealno državo (velikost ozemlja, morje, podnebje). Ob tem razpravlja tudi o vplivu podnebja in okolja na značaj ljudi in s tem državljanov in državljanov. Nato razpravlja o primerni legi mesta in o ureditvi mesta. Urbanizem in arhitektura se pri njem ujemata s politično teorijo. Dobre in srečne države pa ni mogoče doseči brez vzgoje mladine in izobraževanja državljanov. Razpravo o vzgoji Aristotel začne z opisom družinskega življenja in tvega celo evgeniko družine. V osmi knjigi je opisan državni oziro-

ma javni sistem izobraževanja, ki je nadaljevanje Platonove teorije vzgoje v *Državi*. Teme osme knjige so: izobraževanje v različnih starostnih stopnjah, prosti čas in igra, glasbena vzgoja, telesna vzgoja, običajni učni predmeti, ritmi in harmonije v glasbi. Osmo knjiga je pomembna tudi za filozofijo glasbe.

V spremni besedi dr. Hriberšek obravnava tudi literarno zgradbo *Politike* in Aristotelov stil. Razprava govori o poskusih sprememb zaporedja knjig, ki pa niso prinesli pravih rezultatov. Zato prevajalec ohranja tradicionalno zaporedje. V zvezi z Aristotelovim stilom se prevajalec dotakne razlage, da so Aristotelovi ezoterični spisi nekakšni približni zapiski za predavanja. Taka ocena je nepotrebna in napačna. Dejansko je Aristotel v filozofijo zgolj uvedel prozni stil (ki se razlikuje od Platonovih dialogov). Filozofski spis se zdaj imenuje πραγματεία ali »razprava«: namreč razprava o določeni stvari (πράγμα). To je monološka razprava, ki je dober odraz njegovega mišljenja pri delu. Aristotel ob posameznih vprašanih pogosto upošteva splošna mnenja ali predpostavke posameznih filozofov, ne da bi pri tem izgubil izpred oči naravo (φύσις) stvari ali fenomena, o katerem govori. Tako njegov način pisanja odseva njegovo filozofsko metodo, ki je z ene strani doksografska, tj. aporetična in dialektična, z druge strani pa analitična oziroma fenomenološka.

Poleg zadev, ki spadajo v politično teorijo, pa Aristotelova politična filozofija obravnava tudi življenjski

pomen političnega udejstvovanja. Temeljne teze politike so:

- vsaka znanost in umetnost in vsako dejanje si prizadeva za neko dobro;
- cilj politike je skupno dobro, ki zagotavlja obstoj in neodvisnost neke skupnosti: zato je to dobro nekaj najbolj odločilnega;
- politika je upravljanje države, ki vsem ljudem zagotavlja živeti, živeti skupaj in dobro živeti;
- politika je najvišja znanost o človeških zadevah, ker odloča o odločilnih stvareh in omogoča njihovo izvedbo po nekem načrtu: kar je arhitektura za gradbeništvo, to je politika za družbeno in »politično življenje« in se zato imenuje arhitektonska znanost.

Toda politika ni samo stvar znanja, temveč tudi stvar bivanja. Zato ob spremljanju Aristotelovih teoretskih dosežkov ne smemo prezreti empirične razsežnosti Aristotelova *Politike*. Polna je epizod iz zgodovine posameznih držav (od Mileta do Tarenta) ali iz osebne zgodovine politikov, npr. Pitaka z Lezbosa in Solona, ki pomembno prispevajo k poznavanju grške politične zgodovine. Te zgodbe, pogosto anekdotične, ponazarjajo kontingetnost političnega dogajanja, govorijo pa tudi o velikem pomenu politike.

Poleg tega v *Politiki* pogosto naletimo na opažanja, trditve in izreke, ki pomenijo pravo »modrost« (σοφία, φρόνησις) in mestoma spomi-

njajo na predsokratike. Razpravo grških utopistov o tem, kako preprečiti, da bi ljudje delali krivico, Aristotel komentira tako, da predlaga trojno zdravilo: imetje za revne, zmernost za tiste, ki imajo preveč želja, in filozofijo za ostale (*Politika* 2.7). Ob vprašanju o spremembah zakonov in ustave je mnenja, da ljudje ne iščejo podedovanega, temveč dobro. Gradnjo piramid (*Politika* 5.11) šteje za tiranski ukrep, volitve funkcionarjev šteje za oligarhičen element, medtem ko je žreb pravi demokratični postopek (4.9). Nekaj drugih primerov: vsaka razlika lahko povzroči razhajanje; razlika med jezo in sovraštvom je v tem, da je jeza povezana z bolečino, sovraštvo pa je brez bolečine; θυμός je moč, s katero ljubimo (7.7); sreča je navzoča na mnogo načinov, zato je mnogo πόλεις; vodstvo je tu zaradi dobrobiti podrejenih; počitek je zdravljenje bolečine. Zanimiv je tudi Aristotelov zagovor političnega pluralizma: utemeljuje ga na podlagi vrline in presodnosti, ki ju je v določeni meri deležen vsak posameznik (3.11).

Aristotelova *Politika* je za politično teorijo podobnega pomena kot *Poetika* za literarno teorijo ali *Organon* za formalno logiko. V njej bo vsak bralec našel nekaj zase. Razmišljanje o politiki in politična presoja lahko po zaslugi tega prevoda dobita jasnejšo orientacijo.

Valentin Kalan